

Allmänna regressförutsättningar gäller även mellan bolagsmännen i ett handelsbolag

ALEXANDER UNNERSJÖ*

1. Inledning

Bolagsmännen i ett handelsbolag är solidariskt ansvariga för bolagets skulder, 2 kap. 20 § lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag (HBL). Vem som helst av bolagsmännen kan därför bli tvungen att med egna medel betala en skuld som bolaget har.

Om en bolagsman har betalat en bolagsskuld är bolaget skyldigt att kompensera betalaren.¹ Kan bolaget inte utge compensation vill betalaren antagligen att den ekonomiska bördan ska fördelas mellan samtliga bolagsmän, genom att betalaren tillerkänns en regressrätt mot sina medbolagsmän.

Enligt 2 kap. 12 § HBL är bolagsmännen dock förhindrade att regressa mot varandra *under bolagets bestånd*. Frågan vid vilken närmare tidpunkt bolaget ska anses upphöra att bestå, varvid en betalare kan utöva regress mot sina medbolagsmän, besvaras inte uttryckligen i HBL. Av 2 kap. 44 § HBL framgår dock att ett handelsbolag är upplöst när bolagsmännens mellanhavanden har slutreglerats genom skifte, såvida inte bolaget försatts i konkurs och konkursen avslutats utan överskott, varvid bolaget upplöses redan vid konkursavslutet.

Man hade kunnat tro att bolagets upplösning är styrande vid tillämpningen av 2 kap. 12 § HBL och att regresshindret därför upplöses samtidigt med bolaget. Högsta domstolen (HD) har dock klargjort att bolaget kan

* Doktorand i civilrätt vid Juridiska fakulteten, Stockholms universitet, verksam vid Stockholm Centre for Commercial Law.

¹ Bolagsmannen, som intar en sysslomannaliknande roll i förhållande till bolaget, har i eget namn men för bolagets räkning betalat skulden. Liksom vad som gäller i allmänhet när någon efter uppdrag rättshandlat i eget namn för huvudmannens räkning ska kostnadsansvaret slutligen åvila huvudmannen, dvs. bolaget, jfr 14 § kommissionslagen (2009:865) och 18 kap. 5 § handelsbalken.

bestå i den mening som avses i bestämmelsen trots att bolaget är upplöst, HD:s dom 2016-06-20, mål nr T 3593-14.

HD:s slutsats kan uppfattas som överraskande men är i själva verket logisk. Domen ger dessutom uttryck för något som litteraturen ibland tycks ha glömt: regressrätt är inte ett mål i sig utan endast ett medel för att uppnå ett mål.

2. Bakgrund

Ett handelsbolag med två delägare försattes i konkurs. Före och under konkursförfarandet använde en av de två bolagsmännen egna medel för att betala skulder som bolaget hade. Konkursen avslutades utan överskott, varefter betalaren krävde medbolagsmannen på ersättning motsvarande hälften av det betalade beloppet. Någon slutreglering av bolagsmännens mellanhavanden genom skifte hade inte skett.

Som grund för betalningskravet angav betalaren att medbolagsmannen var solidariskt ansvarig för bolagets skulder och att betalaren därför hade rätt att av medbolagsmannen regressvis återkräva hälften av det betalade beloppet.

Medbolagsmannen invände bl.a. att betalaren p.g.a. 2 kap. 12 § HBL var förhindrad att utöva regress.

Varken tingsrätten eller hovrätten ansåg att 2 kap. 12 § HBL hindrade betalaren från att regressa mot medbolagsmannen och biföll betalarens yrkande.

3. Högsta domstolen

HD klargjorde att frågan i målet var vad som krävs för att en handelsbolagsman ska ha rätt till kompensation av en medbolagsman för betalningar av bolagets skulder, utförda före och under bolagets konkurs. Av domen framgår att det avgörande var hur 2 kap. 12 § HBL ska tolkas, dvs. från vilken tidpunkt den i bestämmelsen angivna perioden ”bolagets bestånd” upphör, varefter medbolagsmännens inbördes regressrätt kan göras gällande.

HD angav att en avveckling av bolagsförhållandet mellan bolagsmännen kräver dels att bolagets rättspersonlighet upplöses, dels att bolagsmännens mellanhavanden slutregleras genom skifte. Vid skiftet bestäms bolagsmännens eventuella betalningsskyldighet mot övriga med hänsyn till bolagsmännens samlade anspråk avseende bolaget. Enligt 2 kap. 44 § HBL är ett han-

delsbolag upplöst när skifte har ägt rum, såvida inte bolaget försatts i konkurs och konkursen avslutats utan överskott, varvid bolaget upplöses redan när konkursen avslutas.

Vid en bolagslikvidation utan föregående konkurs eller vid en likvidation efter en konkurs som har avslutats med ett överskott ansåg HD att bolaget består i den mening som avses i 2 kap. 12 § HBL till dess bolaget upplöses i samband med skifte. Frågan var dock vad som ska vara styrande i fall där *bolagets konkurs avslutats utan överskott*, dvs. om perioden ”bolagets bestånd” då också upphör vid slutregleringen genom skifte eller redan när bolagets rättspersonlighet upphör i och med konkursavslutet. Enligt HD skulle frågan avgöras utifrån syftet med 2 kap. 12 § HBL.

HD redogjorde för vissa uttalanden i förarbetena till HBL som ansågs tala för att fordringar som har sin grund i bolagsförhållandet ska kunna beaktas först vid ett skifte. Dessutom angav HD att även mera ändamålsmässiga skäl pekar i riktning för att den inbördes regressrätten bör knytas till skiftet.

Sammantaget fann HD att *en bolagsman som betalat en bolagsskuld saknar rätt att utöva regress mot en medbolagsman annat än som en del i den obligatoriska slutregleringen*. Slutsatsen ansågs dock inte utgöra hinder mot att bolagsmännen träffar avtal om tidigare regressrätt.

Eftersom en slutreglering i form av skifte inte hade ägt rum, och det inte heller framkommit att bolagsmännen hade träffat någon egen regressöverenskommelse, skulle betalarens talan ogillas.

4. Analys

När flera personer på något plan ansvarar för en skuld som betalats av någon, måste den inbördes fördelningen av ansvaret för skulden bestämmas. Fördelningen av ett sådant ansvar kan i allmänhet ske exempelvis utifrån vad de inblandade har avtalat, hur nyttan av vederlaget har fördelats eller med hänsyn till vem som orsakat en kostnad som betalningen syftat till att reglera.² Frågan om vem av de ansvariga som betalat bör däremot inte verka bestämmande för fördelningen.³

² Se bl.a. NJA 2012 s. 804 p. 11 m. hänv. samt Hellner, J. & Radetzki, M., Skadeståndsrätt, 9 uppl., Stockholm 2014, s. 226 ff.

³ Se bl.a. NJA 2000 s. 667, NJA 2012 s. 584 p. 4 och NJA 2013 s. 233 p. 16. Även när borgenären accepterat en betalning som någon utomstående gjort utan uppdrag från borgenär eller gäldenär (interventionsbetalning), måste betalningsansvaret slutligen fördelas mellan betalare och gäldenär. I tidigare praxis har ansvaret placerats på interventions-

Sedan den inbördes ansvarsfördelningen har bestämts kan den som betalat mer än sin del av ansvaret tillerkännas en *regressrätt*, gentemot den eller dem som i förhållande till betalaren ska svara för mellanskillnaden. Även om det inbördes ansvaret i ett visst fall är solidariskt måste *betalarens* slutliga ansvar bestämmas innan betalaren kan medges regressrätt för överskjutande belopp mot någon av de medansvariga.⁴ Med regressrätten tillhandahåller rättsordningen alltså ett *medel* för att uppnå *målet* att fördela ekonomisk belastning i proportion till ansvar.⁵

Partsstrukturen kan komplicera regressfrågan. Det är inte alltid självklart att en regressrätt föreligger eller hur omfattande en regressrätt i ett visst fall är. Litteraturen verkar ibland ha glömt bort att regressrätt är just ett medel för att uppnå ett visst mål, och att regressrätten därför som utgångspunkt bör utgöra en spegelbild av ansvarsfördelningen. Istället har slutsatser dragits som baseras på andra förklaringsmodeller än ansvarsfördelningen. Det har bl.a. ansetts att en borgensmans regressrätt är att jämställa med en fordringsförvärvares rätt gentemot gäldenären och att frågor om omfattningen och förekomsten av borgensregress därför bör besvaras utifrån skuldebrevslagens överlåtelse regler.⁶ Även om sådana fristående förklaringsmodeller fyller en

betalaren om inte betalningen varit ett akut ingripande för att förhindra förlust eller annan olägenhet för gäldenären. NJA 2016 s. 107 ger uttryck för en mera betalarvänlig inställning. Se härom, Unnersjö, A., Emissionsgarantiers bindande verkan och interventionsbetalarens ställning, JT 2016–17 s. 428 ff. (avsn. 4.6–4.7) m. hänv.

⁴ Det inbördes ansvaret är in dubio delat även om medgäldsansvaret utåt sett är solidariskt, se 2 § 2 st. 1 p. skuldebrevslagen och bl.a. Mellqvist, M. & Persson, I., *Fordran & skuld*, 10 uppl., Uppsala 2014, s. 63 f.

⁵ Denna allmänna regressdefinition kan beskyllas vara för oprecis eftersom den utöver de rena regressfallen i princip omfattar även sådana skadeståndsfall där skadeståndet beräknas utifrån en utgift som den skadelidande har haft till följd av skadan, se Adestam, J., *Den dokumentvillkorade garantin*, Stockholm 2014, s. 448. Regressfallen kan möjligtvis särskiljas från skadeståndsfallen genom tillägget att regressrätten till skillnad från skadeståndsrätten inte syftar till att ersätta en betalares skada, utan snarare till att reglera den vinst som en slutligt ansvarig gör på betalarens bekostnad genom att kostnadsbelastningen avviker från ansvarsfördelningen.

⁶ En borgensmans regressrätt är förenad med s.k. subrogationsrätt, vilket innebär att borgensmannen typiskt sett kan utnyttja de säkerheter som gällt för borgenärens fordran, samt att gäldenären mot regresskravet kan göra gällande invändningar hänförliga till gäldenärens rättsförhållande med borgenären. Man brukar förklara subrogationsrätten med att borgenärens fordring *övergår* till borgensmannen, varvid det har angetts att borgensmannens regressrätt ska bestämmas med utgångspunkt i vad som gällt om det mellan borgenären och borgensmannen hade gjorts en formell fordringsöverlåtelse, se bl.a. Lindskog, S., *Betalning. Om kongruent infriande av penningförpliktelser och andra betalningsrättsliga frågor*, Stockholm 2014, s. 374. Jfr även JustR Herres tillägg i NJA 2012

pedagogisk funktion riskerar de att vid en strikt tillämpning i det enskilda fallet medföra en slutlig kostnadsfördelning som avviker från ansvarsfördelningen.

HD:s dom, som jag tolkar den, illustrerar att regressrätt är just ett medel för att tillse att den slutliga ansvarsfördelningen upprätthålls i praktiken, och att det inte bör gå att fastställa en regressrätt utan att först bestämma det inbördes ansvaret.

Den centrala frågan i domen var från vilken tidpunkt handelsbolagsmän kan utöva inbördes regress avseende utlägg som gjorts för bolagets räkning, i de fall där bolagets konkurs avslutats utan överskott. Av 2 kap. 12 § HBL framgår att medbolagsmännen inte har rätt att regressa mot varandra så länge bolaget *består*. Att hinder mot regress föreligger till dess bolaget upphör som juridisk person, vilket enligt 2 kap. 44 § 2 st. HBL i fråga om underskotts-konkursfallen sker vid konkursavslutet, var således givet. Man skulle kunna tro att bolaget inte längre består när bolaget är *upplöst*. Men av domen följer

s. 452. Det är visserligen riktigt att fordringen vid subrogation övergår till betalaren, jfr 3 § förmånsrättslagen (1970:979). Regressrätten bör dock inte bestämmas *helt* utifrån vad som gäller enligt skuldebrevslagens överlåtelse regler. Borgensmannens subrogationsrätt kan ses som en schablonmetod för bestämning av det inbördes ansvaret – ett dispositivt regelkomplex som följer av borgensuppdraget. Anmodad borgen, dvs. när gäldenären bett någon att gå i borgen för gäldenären, är ett slags säkerhetsrättslig kommission. Detsamma kan sägas för många typer av solidariskt medgäldsansvar till den del ansvaret överstiger respektive gäldenärens egen andel. Efter uppdrag från gäldenären förpliktar sig borgensmannen att *i eget namn men för gäldenärens räkning* betala gäldenärens skuld om inte gäldenären själv betalar. Liksom vid kommission enligt kommissionslagen svarar kommittenten (gäldenären) för kommissionärens (borgensmannens) utlägg i den mån de varit skäligen med hänsyn till uppdraget, jfr 14 § kommissionslagen. Gäldenärens rätt att göra invändningar hänförliga till rättsförhållandet med borgenären kan ses som en följd av kommissionärens (borgensmannens) lojalitetsplikt mot kommittenten (gäldenären). Borgensmannen (kommissionären) borde helt enkelt ha frågat gäldenären (kommittenten) om eventuella invändningsmöjligheter innan borgen infriades, jfr 4 § kommissionslagen. Om borgensmannen inte frågat prekluderas regressrätten i den utsträckning invändningar kunnat göras gällande, jfr NJA 2010 s. 629. Borgensmannens (kommissionärens) rätt att utnyttja säkerheter i gäldenärens (kommittentens) egendom kan ses som en variant av 15 § kommissionslagen. Utifrån kommissionsperspektivet blir det tydligt att avvikelser från en strikt tillämpning av subrogationsmodellen kan behöva ske i det enskilda fallet, om modellen inte tjänar syftet att uppnå en skäligen fördelning av det inbördes ansvaret. Borgensmannen kan om det är skäligen t.ex. tillerkännas regressrätt för kostnader som uppstått i samband med borgensinfriandet, även om kostnaderna inte kan härledas till borgenärens fordran, jfr NJA 1972 s. 1. Möjligen kan samma resultat nås om man, som Lindskog, 2014, s. 367 f., gör, tillägger att borgensmannen utöver en ”subrogationsgrundad” regressrätt har en avtalsgrundad regressrätt som medför vissa andra rättsverkningar än den ”subrogationsgrundade”. Frågan är dock om inte det är att ta en omväg.

att ett upplöst bolag består i den mening som avses i 2 kap. 12 § HBL till dess att skifte har skett.

Utgången är alltså språkligt överraskande. Den motiverades av att specialmotiveringen till 2 kap. 12 § HBL enligt HD talade för en senare tidpunkt än bara upplösningen. Denna tolkning av förarbetena kan ifrågasättas, även om jag anser tolkningen vara konsekvent med grundtankarna till hur regressrätten utformats.

Av motivuttalandena framgår att regeln i 2 kap. 12 § HBL syftar till att frammana försiktighet i förvaltningen i de fall bolaget saknar likvida medel, samt att förmå förvaltningsberättigade bolagsmän till samråd med sina medbolagsmän innan förvaltningsåtgärder vidtas som medför större utgifter. Enligt departementschefen var det mest praktiskt att låta samma regel gälla såväl före som efter inträdet i ett likvidationstillstånd. En inbördes regressfordran skulle därför kunna göras gällande först vid bolagets ”upplösning”.⁷

Bolagets ”upplösning” inträffar som sagt vid avslutet av en underskottskonkurs, 2 kap. 44 § 2 st. HBL. Syftet att frammana försiktighet i förvaltningen kan dessutom inte göra sig gällande sedan bolagets rättspersonlighet upplösts, eftersom en förvaltningsberättigad bolagsman då inte längre kan ådra handelsbolaget några nya utgifter.

Mera övertygande är då HD:s mera ändamålsorienterade skäl till att knyta regresshindrets upplösning till en slutreglering mellan bolagsmännen i form av ett skifte. HD anförde, med stöd av en jämförande hänvisning till Stefan Lindskog,⁸ att om en bolagsman mot medbolagsmännen får göra gällande en fordran mot bolaget utanför bolagsmännens slutreglering, skulle det kunna leda till att medbolagsmännen i sin tur fick regressanspråk mot övriga. Sådana anspråk ansågs *inte alltid kunna bestämmas* p.g.a. att de kan vara beroende av bl.a. fördelningen av det egna kapitalet. HD satte här fingret på något som skulle kunna betraktas som grundläggande avseende regressrätt i allmänhet.

Regressrätt är som sagt ett medel för att uppnå det målet att en inbördes ansvarsfördelning också resulterar i en motsvarande ekonomisk belastning. Om bolagsmännens inbördes ansvar för betalningar utförda för bolagets räkning inte går att fastställa föreligger inte något skäl att tillerkänna en betalare regressrätt. Att bolagets rättspersonlighet upplösts, varvid det yttre bolagsförhållandet upphört, ger inte vägledning i fråga om bolagsmännens inbördes

⁷ Prop. 1979/80:143 s. 117.

⁸ Lindskog, S., Lagen om handelsbolag och enkla bolag. En kommentar, 2 uppl., Stockholm 2010, s. 335.

mellanhavanden. Ansvaret kan slutligt fastställas först sedan samtliga bolagsmäns eventuella utlägg för bolaget har beaktats vid en slutreglering i form av skifte.

Av domen följer att regresshindret emellertid kan avtalas bort, vilket är rimligt. Bestämmelsen i 2 kap. 12 § HBL är dispositiv.⁹ Att ett inbördes betalningsansvar kan bestämmas genom avtal får dessutom betraktas som mer eller mindre givet.

Den av HD fastställda dispositiva regeln är dock en god utgångspunkt, såtillvida att den är logisk med hänsyn till allmänna regressrättsliga ändamål. Dessutom torde den medföra lägre transaktionskostnader än en ordning med möjligheter till temporär regress innan det slutliga ansvaret fastställts.

5. Avslutande kommentar

Sammanfattningsvis kan HD:s dom sägas ge uttryck för en allmän regressrättslig utgångspunkt: *Det är först sedan den inbördes ansvarsfördelningen av en betalning har bestämts som en betalare bör tillerkännas regressrätt.*¹⁰

Kanske kan domen medföra insikter om att viss försiktighet bör påkallas vid tillämpning av regressrättsliga förklaringsmodeller som inte tar avstamp i hur det inbördes ansvaret bör bestämmas.

⁹ Se 2 kap. 1 § HBL samt prop. 1979:80 s. 117.

¹⁰ Jfr även NJA 2000 s. 733 som förmedlar samma budskap. Mellan parterna i målet pågick ett skiljeförfarande. Skiljenämnden hade rätt till förskottsbetalning av skiljedomskostnaderna. En av parterna betalade hela kostnadsbeloppet och begärde att den andre skulle under pågående skiljeförfarande utge ersättning för hälften av beloppet. HD angav att regressrätt inte förelåg förrän parternas inbördes kostnadsansvar slutligen bestämts vid skiljeförfarendets avgörande. Även här hade dock parterna kunnat träffa avtal om en annan ordning.

